

УДК 342.34

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>

НІКІТЕНКО Л.О.

**СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ФЕНОМЕНУ****ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF PARTICIPATORY DEMOCRACY
AS A SOCIO-LEGAL PHENOMENON**

У статті з'ясовуються сутнісні характеристики партисипативної демократії як соціально-правового феномену.

Доведено, що феномен партисипативної демократії слід розуміти як комплексне, складне соціально-правове явище, що має дуалістичну природу, адже гармонійно поєднує в собі суспільну та державну складові, а в якості механізму з'єднання інтересів суспільства та держави виступає запорукою підвищення рівня економічного прогресу і конкурентоспроможності держави, а також потужним чинником розвитку громадянського суспільства. Партисипативна демократія – це, передусім, соціальний феномен, в основі якого лежить антропологічна здатність людини до логічного мислення через сприйняття інформації, її аналізу. Правова складова феномену партисипативна демократія не викликає сумнівів, оскільки демократія – це юридична категорія, що має форму у вигляді норм відповідних нормативно-правових актів.

Встановлено, що через значну різнобічність наукових підходів до розуміння партисипативної демократії їх можна умовно поділити на атрибутивний (сукупність певних атрибутів), діяльнісний (різновид діяльності та поведінки, форма активності) та функціональний (перелік основних функцій).

Акцентовано, що партисипативна демократія має як позитивні, так і негативні характеристики. До позитивних ознак (переваг) партисипативної демократії віднесено її легальність, публічність, відкритість, офіційність, функціональність та раціональність. Визначальними негативними ознаками (недоліками) партисипативної демократії визнано часткову формалізованість, підвищену ризиковість, безвідповідальність та ускладнену реалізацію. Спектр основних сутнісних характеристик партисипативної демократії представлено у вигляді таблиці.

Наявність негативних сутнісних характеристик партисипативної демократії свідчить про необхідність обрання певних векторів руху для її удосконалення та розвитку. І хоча сучасним вченням про демократію властиві суперечливі оцінки обсягів та рівня участі громадян у політиці, при сьогоднішніх реаліях 2022 року, як ніколи, виправданою є тенденція до розширення сфер та форм участі населення у справах держави та суспільства, однак, звісно, зваженого та раціонального.

Ключові слова: демократія, партисипативна демократія, феномен, людина, держава, громадянське суспільство.

The article elucidates the essential characteristics of participatory democracy as a socio-legal phenomenon.

It is proved that the phenomenon of participatory democracy should be understood as a complex, complex socio-legal phenomenon, which has a dualistic nature, because it harmoniously combines social and state components, and as a mechanism for connecting the interests of society and the state, it acts as a guarantee of increasing the level of economic progress and competitiveness of the state, as well as a powerful factor in the development of civil society. Participatory democracy is, first of all, a social phenomenon,

which is based on the anthropological ability of a person to think logically through the perception of information and its analysis. The legal component of the phenomenon of participatory democracy is not in doubt, since democracy is a legal category that takes the form of the norms of relevant legal acts.

It has been established that due to the considerable versatility of scientific approaches to understanding participatory democracy, they can be conventionally divided into attributive (a set of certain attributes), activity (type of activity and behavior, form of activity) and functional (list of main functions).

It is emphasized that participatory democracy has both positive and negative characteristics. The positive features (advantages) of participatory democracy include its legality, publicity, openness, officiality, functionality and rationality. Partial formalization, increased risk, irresponsibility, and complicated implementation are recognized as defining negative features (shortcomings) of participatory democracy. The spectrum of the main essential characteristics of participatory democracy is presented in the form of a table.

The presence of negative essential characteristics of participatory democracy indicates the need to choose certain movement vectors for its improvement and development. And although modern teachings about democracy are characterized by contradictory assessments of the scope and level of citizen participation in politics, with today's realities of 2022, more than ever, the tendency to expand the spheres and forms of public participation in the affairs of the state and society, however, of course, is balanced and rational.

Key words: *democracy, participatory democracy, phenomenon, person, state, civil society.*

Вступ. Чи існує ідеальна держава з ідеальною формою правління, ідеальним державним устроєм та ідеальним політичним режимом? Цим питанням переймалось багато науковців і відповідь очевидна. Нічого ідеального не буває. Але є варіанти, що найбільше наближені до цього. Як показує історичний досвід, держави, які обрали демократичний шлях розвитку, мають кращі перспективи та приречені на успіх. Демократичні держави, будь вони монархіями чи республіками, унітарними чи федеративними, займають лідируючі позиції у світі по показникам якості життя своїх громадян. А чи не є це головною метою існування держави? За свою давню історію демократія багато трансформувалась, але її основна суть, стрижень завжди залишається константою – влада належить народу. Існує безліч класифікацій демократії за типами, видами, формами тощо. Кожна держава зі своїми особистими властивостями вносить специфіку у демократію та створює свій власний її варіант. Концепція демократії, народжена ще в Античній Греції, змінювала свій зміст та розвивалась паралельно з розвитком суспільної реальності, яку вона відображала. Характеризуючи сучасне уявлення про демократію, треба мати на увазі те, що в різних державах воно має свою конкретно-історичну форму.

Актуальною сьогодні є необхідність визначення особливостей партисипативної демократії як соціально-правового феномену сучасності. Трагуванню феномену партисипативної демократії з конкретизацією сутності партисипативної демократії, визначенням її ролі у процесі управління суспільством, приділено недостатньо уваги у тематичних роботах вітчизняних науковців, таких як О. В. Батанов, В. І. Бортников, В. О. Зозуля, М. Г. Коваленко, О. Ю. Лялюк, В. Ф. Нестерович та ін. Спеціальне дослідження цих питань дозволить концептуально обкреслити новітню систему взаємозв'язків «людина – суспільство – держава».

Метою статті є з'ясування сутнісних характеристик партисипативної демократії як соціально-правового феномену.

Результати дослідження. Останнім часом в правових дослідженнях часто використовується термін грецького походження «феномен», що розуміється як явище, що надано в досвіді чуттєвого пізнання та постигається розумом [1, с. 477]. Філософи поняття «феномен» інтерпретують по-різному: а) як прояв і вираз сутності або ідеї; б) як пізнана дійсність – світ явищ, що упорядковуються науковими методами та апріорними схемами трансцендентального суб'єкта; в) як суб'єктивні переживання, психічні асоціації, комбінації відчуттів, до яких зводиться досвід і вся реальність» [2, с. 22]. Учення про феномени походять ще з давньогрецької філософії, але концепцію феноменології представив науці німецький філософ Гуссерль, який феномен ототожнював з сутністю та самим буттям об'єкту. У своїй відомій праці він зазначав, що «чиста, або трансцендентальна, феноменологія отримує своє обґрунтування не як наука про факти, а як наука про сутності ...» [3, с. 8].

Феномен партисипативної демократії слід розуміти як комплексне, складне соціально-правове явище, що має дуалістичну природу, адже гармонійно поєднує в собі суспільну та державну складові, а в якості механізму з'єднання інтересів суспільства та держави виступає запорукою підвищення рівня економічного прогресу і конкурентоспроможності держави, а також потужним чинником розвитку громадянського суспільства. Партисипативна демократія – це, передусім, соціальний феномен, в основі якого лежить антропологічна здатність людини до логічного мислення через сприйняття інформації, її аналізу. Саме у здатності людини до судження та оцінки коріняться витoki соціальної природи демократії. Правова складова феномену партисипативна демократія не викликає сумнівів, оскільки демократія – це юридична категорія, що має форму у вигляді норм відповідних нормативно-правових актів. Варто наголосити, що партисипативна демократія як правове явище має багатшарову структуру та поєднує значну кількість пластів правової матерії, через що суттєво ускладнюється його аналіз.

У процесі розвитку партисипативної демократії змінювалось і розвивалось вчення про її сутність як соціально-правового феномену. Через значну різнобічність наукових підходів до розуміння партисипативної демократії їх можна умовно поділити на атрибутивний, діяльнісний та функціональний.

Атрибутивний підхід характерний сприйняттям партисипативної демократії як сукупності певних атрибутів, серед яких варто виділити наступні:

- розширене коло прав та свобод людини, їхня забезпеченість та гарантованість, є пріоритетами у державі;
- дієвий принцип поділу влади;
- правомірні методи здійснення політичної влади;
- залученість кожного до процесу прийняття політичних рішень;
- незалежний статус партійної системи, політичної опозиції, поліції, армії, церкви, засобів масової інформації;
- високий рівень та якість соціально-економічного розвитку суспільства.

Діяльнісний підхід об'єднує погляди дослідників, що розглядають партисипативну демократію як різновид діяльності та поведінки, форму активності. Інша назва партисипативної демократії – демократія участі. Вона сприймається як діяльність, що спрямована на гармонізацію суспільних відносин і розвитку людини; як дієвий засіб розширення поля громадянської ініціативи [4, с. 38]. Тут мова йде, перш за все, про кількісний і якісний показники участі громадян у політичному процесі.

В контексті функціонального підходу партисипативна демократія повинна виконувати три основні функції:

- ресурсну: враховування думки і активності громадян при розробці та прийнятті рішень в державі;
- організаційну: консолідація політичних сил навколо інтересів суспільства та держави на основі спільних цінностей, забезпечення широких можливостей усіх учасників в рамках співробітництва;
- творчу: використання ініціативи та інтелектуального потенціалу учасників, новаторство, генерація ідей.

Сутнісні характеристики будь-якого явища мають позитивні та негативні аспекти (переваги і недоліки). До позитивних ознак (переваг) партисипативної демократії можна віднести наступні:

- легальність (не суперечить нормам права, а походить від них);
- публічність (обговорення та доступ усіх громадян до політичного рішення; колективний процес прийняття управлінських рішень);
- відкритість (не приховування жодних аспектів функціонування владних інститутів, прозорість у прийнятті ними рішень та їхня підзвітність громадянам);
- офіційність (законодавчо врегульована; переслідування інтересів суспільства, а не приватних інтересів);
- функціональність (виконання певних функцій, що доводять доцільність її існування);
- раціональність (виправдана досвідом використання).

Усі разом ці характеристики сприяють створенню середовища, в якому: спільнота формується на основі участі в політичному житті; громадянська активність привчає людину до громадянського мислення, до надання суспільному життю почуття публічності та справедливості; населення активно долучається не лише до виборів, а й готують та ухвалюють політичні рішення, впроваджують їх у життя, контролюють посадових осіб; долається нігілізм та соціальна апатія; виховується громадянськість і висока політична культура.

Отже, лейтмотивом у цих ознаках проходить теза про те, що при партисипативній демократії привалює людиноцентризм. Держава має створювати сприятливі умови для результативної політичної соціалізації людини, оскільки її політична пасивність виступає наслідком недостатньої освіченості та дефіцитом рівних можливостей для участі в політиці. Політична активність кожної людини є вимогою глобального суспільного розвитку та сприяє мінімізації негативних наслідків глобалізації, налагодженню взаємодії між суб'єктами публічного управління, створенню механізмів визначення суспільних потреб, їх узгодженню та забезпеченню, вирішенню завдань і досягненню цілей, важливих для суспільства [5, с. 133]. Залучення всіх зацікавлених сторін у процес прийняття рішень запобігає зловживанню владою, відокремленню політичної еліти від пересічних громадян, бюрократизації суспільства, а також сприяє більш повному відображенню інтересів різних верств населення, прийняттю рішень, що відповідали б інтересам більшості та сприяли б подоланню відчуження особи від влади.

В той же час партисипативна демократія має й свої недоліки, так звані негативні ознаки, що також виступають сутнісними характеристиками партисипативної демократії. Навіть відомі Платон і Аристотель свого часу відносили демократію до «неправильних», «викривлених» форм, називаючи її «найбільш правильною з усіх неправильних», оскільки, на їхню думку, влада народу не здатна забезпечити ефективне управління державою. Отже, до числа визначальних негативних ознак партисипативної демократії належить:

- часткова формалізованість (відсутність чітких нормативних приписів щодо реалізації повного набору її інструментів);
- підвищена ризиковість (можливість прийняття некомпетентних рішень);
- безвідповідальність (складність визначення відповідального за прийняті рішення, що пов'язується з наявністю великої кількості осіб, які приймають участь у його ухваленні);
- ускладнена реалізація (наявність технічних проблем забезпечення масовості участі та механізмів колективного узгодження спірних питань).

У науці існує точка зору, яку також варто враховувати, що широка участь населення у політиці суперечить природному поділу праці в суспільстві, продукує безініціативність і безвідповідальність органів публічної влади та їх посадових осіб, знижує ефективність управління, перешкоджає пошуку оптимальних рішень. Науковці, що займають таку позицію, стверджують, що пересічні громадяни через брак компетентності, аполітичність, неврівноваженість, надмірну емоційність тощо не можуть бути конструктивним фактором політики, а їхні функції мають зводитися лише до контролю за посадовцями [4, с. 44].

Спектр основних сутнісних характеристик партисипативної демократії можна представити у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Ознаки		Зміст
Позитивні	легальність	не суперечить нормам права, а походить від них
	публічність	обговорення та доступ усіх громадян до політичного рішення; колективний процес прийняття управлінських рішень
	відкритість	не приховування жодних аспектів функціонування владних інститутів, прозорість у прийнятті ними рішень та їхня підзвітність громадянам
	офіційність	законодавчо врегульована; переслідування інтересів суспільства, а не приватних інтересів
	функціональність	виконання певних функцій, що доводять доцільність її існування
	раціональність	виправдана досвідом використання
Негативні	часткова формалізованість	відсутність чітких нормативних приписів щодо реалізації повного набору її інструментів
	підвищена ризиковість	можливість прийняття некомпетентних рішень
	безвідповідальність	складність визначення відповідального за прийняті рішення, що пов'язується з наявністю великої кількості осіб, які приймають участь у його ухваленні
	ускладнена реалізація	наявність технічних проблем забезпечення масовості участі та механізмів колективного узгодження спірних питань

Висновки. Таким чином, виходячи з аналізу різних наукових підходів до розуміння сутності партисипативної демократії (атрибутивного, діяльнісного та функціонального), можна стверджувати, що партисипативна демократія як соціально-правовий феномен має переважно більшість позитивних характеристик, серед яких легальність, публічність, відкритість, офіційність, функціональність, раціональність. Наявність негативних ознак партисипативної демократії (часткова формалізованість, підвищена ризиковість, безвідповідальність, ускладнена реалізація) свідчить про необхідність обрання певних векторів руху для її удосконалення та розвитку. Сучасним вченням про демократію властиві суперечливі оцінки обсягів та рівня участі громадян у політиці. Однак, неоднозначність у думках не поширюється на цінності демократії та демократичну політичну систему в цілому, а проявляється незадоволеним ставленням до неадекватності існуючих норм і принципів демократії, їхньої невідповідності очікуванням та вимогам громадян. Через такі обставини зміцнення демократії, підвищення її якості та ефективності не може ігноруватися. При сьогоднішніх реаліях 2022 року, як ніколи, виправданою є тенденція до розширення сфер та форм участі населення у справах держави та суспільства, однак, звісно, зваженого та раціонального.

Список використаних джерел:

1. Философский энциклопедический словарь. М. : ИНФРА-М, 2000. 576 с.
2. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Вид-во «Юрінком Інтер», 2004. 528 с.
3. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / пер. с нем. А.В. Михайлова. М. : ДИК, 1999. Т. 1. 336 с.
4. Бортников В. Особливості участі громадян в концептуальних моделях демократії. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 38–50.
5. Зозуля В. О. Функції демократичного врядування в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 132–136.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.4>

САБЛУК С.А.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE LEGAL MECHANISM OF CRIME CONTROL IN THE CONDITIONS OF ESTABLISHMENT OF THE SOVIET TOTALITARIAN REGIME

Актуальність статті полягає в тому, що протягом 1920-х рр. партійні функціонери постійно втручалися у діяльність судових та правоохоронних органів з метою закриття частини справ або оголошення «потрібних» вироків, що фіксувалося під час здійснення ревізії діяльності судових установ. Проте місцеві партійні керівники відмовлялися визнати, що їхнє втручання у роботу судових та прокурорських органів має негативний вплив на роботу суддів і прокурорів. По-суті, мова йшла про втручання у роботу суду та прокуратури для вирішення численних суперечок, пов'язаних із вилученням майна куркулів начебто на користь бідноти, але у багатьох випадках

© САБЛУК С.А. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник (Науково-дослідний інститут публічного права)